

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2021, c. 7, s. 2: 1305-1334

Kur'an ve Eski Ahit Metinlerindeki Savaşa Dair Anlatımların Mukayesesi

Comparison of Expressions about War in Qur'an and Old Testament

Zeynep CERAN

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir ABD,

Assistant Professor, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of

Theology, Department of Tafseer

zceran@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7975-0781

DOI: 10.47424/tasavvur.1008620

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12 Ekim / October 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Kasım / November 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Ceran, Zeynep. "Kur'an ve Eski Ahit Metinlerindeki Savaşa Dair Anlatımların Mukayesesi". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/2 (Aralık 2021): 1305-1334.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Sosyal, siyasî, iktisadî, psikolojik, kültürel boyutları dönemlere ve coğrafyalara göre çeşitlilik arz etse de savaş mefhumu insanlık tarihi kadar eskidir. Savaşın, dünya hayatının durum ve problemlerinden kaynaklanan yönlerinin yanı sıra dinî sâiklerinin bulunması, onun tarihe mal olmuş sürekliliğinde oldukça etkilidir. Eski Ahit ve Kur'an dâhil kutsal metinlerin söz konusu sâikler arasında yer alması, pek çok farklı okumaya tâbî tutulabilecek bu metinlerin savaşa dair anlatımlar bağlamında değerlendirilmesini mümkün ve hatta gerekli kılmaktadır. Bu makalede Kur'an ve Eski Ahit'in tarih boyu insan hayatını doğrudan etkilediği olgulardan biri olarak savaşla ilgili anlatımları bir araya getirilmiş, bunlar çeşitli yönlerden mukayese edilerek aralarındaki benzerlik ve farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu mukayeseden ulaşılan sonuçlardan hareketle, her iki metnin kendi muhataplarının zihninde oluşturduğu savaş algısına dair ipuçları elde etmek hedeflenmiştir. Savaşa dair anlatımlar incelenirken Kur'an'ın Arapça metni, Eski Ahit'in ise ulaşabildiğimiz en eski İngilizce metni ve Türkçe tercümesi esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Eski Ahit, Savaş, Sâik.

Abstract:

Though its social, political, economic, phsicological, cultural dimensions vary from eras and territories, the term of war is as old as human history. That the war has some dimensions which derive from visible cases of world life and also some religious motives which contain the next world life, is one of the main reasons of its duration throughout history. That the most important of these motives are holy scripts including Qur'ân and Old Testament which can be read from many different aspects, makes evaluating these scripts in the context of war, possible and even necessary. In this article expressions about war in Qur'ân and Old Testament texts were collected and compared in order to determine common and different points in them, because these texts affect human life directly in point of war. From the results reached after this comparison, it is aimed to gain some clues about war perception, which the holy scripts of Islam and Judaism put into their own supporters' minds. When evaluating expressions about war in two main texts, we took into considera-

tion the Arabic text of Qur'ân, the oldest English version of Old Testament we reached and its Turkish translation.

Keywords: Tafseer, Qur'ân, Old Testament, War, Motivation.

Giriş

Savaş olgusu Kur'an'ın ve Eski Ahit'in geniş yer verdiği konulardan biridir. Bu metinlerde savaşın hemen her aşamasına ve yönüne dair emirler, yasaklar, korkutmalar, müjdelemeler yer almaktadır ve bunlar her iki metnin inananlarını savaşa katılmaya teşvik eden en önemli sâikler arasındadır.

Savaş konusunda yaptığımız literatür taramasında savaşla ilgili Kur'an ve Eski Ahit anlatımlarının ayrı ayrı ele alındığı pekçok akademik çalışma bulunmasına rağmen, bu anlatımların mukayeseli olarak değerlendirildiği çalışmaların son derece az olduğunu fark ettik. Çalışmamız esnasında zaman zaman istifade ettiğimiz "Sağ Yanağına Tokat Atmayı Düşünene Haklı Savaş Aç" adlı makalede¹ Yahudi toplumunun savaşa yüklediği anlamlar Eski Ahit metinleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yine "Kur'an'da Savaş Olgusu" başlıklı doktora tezinde Kur'an'ın savaşa yaklaşımı, konuyla ilgili emir ve yasakları, savaşın aşamalarına dair anlatımları ayrıntılı incelenmiştir. "Kur'ân'da Cihad" başlıklı bir diğer doktora tezinde ise savaşa dair tüm konular Kur'an'da savaş olgusunu ifade etmekte kullanılan "*cihad*" kelimesinin semantik tahlili merkeze alınarak değerlendirilmiştir.² Bu araştırmada ise savaşla ilgili kavram analizlerine gidilmeden Kur'an ve Eski Ahit anlatımları arasındaki ortak ve farklı özellikler birlikte değerlendirilecek ve muhatap kitlelerin zihninde oluşturulmak istenen savaş algısına dair ipuçları elde edilmeye çalışılacaktır. Söz konusu anlatımların ayrıntılı tefsiri ise çok daha geniş akademik çalışmaların konusu olacak kadar kapsamlıdır.

Kutsal metinlerde geçen savaşla ilgili anlatımları savaş öncesine, savaş esnasına ve savaş sonuna dair olanlar şeklinde tasnif etmek konunun hem

¹ Bahsi geçen makale için bk. Dursun Ali Aykıt, "Sağ Yanağına Tokat Atmayı Düşünene Haklı Savaş Aç", *Milel ve Nihal* 6/2 (Mayıs-Ağustos 2009), 287-321.

² Bahsi geçen doktora tezleri için bk. Münir Hasan, *Kur'an'da Savaş Olgusu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008); İsmail Kurt, *Kur'ân'da Cihad* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

detaylı ve hem de bütüncül bir yaklaşımla tahlil edilmesine yardımcı olacaktır. Bu nedenle çalışmanın ilk başlığı savaşın kendi gidişatının anlatıldığı metinlerin incelenmesine ayrılmıştır. Hem bireyi hem de toplumu derinden etkileyen bu süreç hakkında kutsal metinlerin hangi noktaları öne çıkardığı, nele-re dikkat çektiği ve hangi konularda bilgi vermekten uzak durduğu, muhtemel nedenleriyle birlikte ortaya konacak, ardından savaşa dair anlatımların çeşitli yönlerden mukayesesine geçilecektir. Bu türden bir mukayese tarihin hemen her döneminde savaş halinde olan iki toplumun zihin yapılarının doğru tahlil edilebilmesine yardımcı olacaktır.

1. Kur'an ve Eski Ahit Metinlerinde Savaşa Dair Anlatımların İçeriği

Psikolojik, sosyal, kültürel, siyasî, ekonomik pek çok sebebi bulunan savaş olgusu bünyesinde bu sebepleri de barındıran dinî yönlendirmelerle birlikte neredeyse insan hayatının kaçınılmaz gerçeği haline gelmektedir. Kur'an ve Eski Ahit metinlerinde savaşma olgusu bir yönüyle dünya hayatında yaşananlar üzerinden açıklanırken diğer yönüyle de kutsal kabul edilen bir varlığın emirlerine bağlanmaktadır. Bu noktada öncelikle iki metnin anlatımları arasındaki farkı net olarak ortaya koymamız gerekir. Eski Ahit'in anlatımlarında bahsi geçen savaşlar bu metnin kaleme alınmasından çok önce yaşanmıştır. Olaylar ile bu olayların yazılı metin halinde insanlara aktarılması arasında uzun bir zaman aralığı bulunmaktadır. Eski Ahit'in çeşitli dönemlerde ve farklı yazarların elinde kaleme alındığı bugün geniş kabul gören bir durumdur.³ Dolayısıyla dinî sâiklerle hazırlanmış bir metinde savaşın siyasî, ekonomik, sosyal vs. sebeplerinin ikinci plana itilip bu eyleme dinî bir hüviyet kazandırma hedefinin ön plana çıkarılmış olması son derece doğaldır. Örneğin tamamen ekonomik kaygılarla başlatılmış bir savaşın, bundan yıllar sonra kaleme alınmış bir dinî metinde ilahî rıza uğruna başlatılmış olduğunun yazması şaşılacak bir durum değildir. Eski Ahit'in savaşa dair metinlerini tahlil ederken bu gerçekliğin göz önünde bulundurulması daha isabetli sonuçlara ulaşılması bakımından önemlidir.

³ İçerisinde Eski ve Yeni Ahit'i barındıran Kitab-ı Mukaddes'in kimler tarafından ve hangi şartlar altında yazıldığına dair iddialar ve öne sürülen deliller için Bk. Richard Elliott Friedman, *Kitabı Mukaddes'i Kim Yazdı*, çev. Muhammet Tarakçı (İstanbul: Kabcacı yayınevi, 2004).

Savaşa dair Kur'an ayetlerine gelince bu durum farklılık arz eder. Kur'an, içerisinde bahsi geçen savaşların tamamına yakın bir bölümüyle aynı tarihsel süreçte nazil olmuştur. Dolayısıyla metnin gerçek yaşanmışlıktan farklı bir mecrada ilerlemesi düşünülemez. Kur'an'da anlatılan savaşların hepsi esas itibarıyla İslam ile farklı inançların mücadelesidir. Savaş sürecinde birtakım siyasî, ekonomik, sosyal etkenlerin de gündeme gelmiş olması bu durumu değiştirmez. Dolayısıyla Kur'an'ın savaşa ilgili anlatımlarından hareketle onun savaş anlayışına dair ulaşılabilecek sonuçların, Eski Ahit'ten ulaşılabilecek sonuçlara oranla çok daha güvenilir olduğu söylenebilir. İki metnin savaşa dair anlatımlarındaki bu temel farkı belirttikten sonra savaş olgusu kapsamında yaşananların kronolojik tahliline geçebiliriz.

1.1. Savaş Öncesinde Yaşananlara Dair Anlatımlar

Gerek Kur'an gerekse Eski Ahit'te bahsi geçen savaşlarda düşman tarafların savaşa karar almaktaki gerekçeleri "Kimlerle savaşılır?" sorusunun cevabını vermektedir. Bir topluluğun savaşa girmeden önce yaşadıkları ve yaptıkları savaşın bütün seyrini belirleyecek mahiyettedir. Savaş öncesine dair durumları savaşmanın amacı ve ona katılmakla ilgili hükümler olarak ayırabiliriz.

1.1.1. Savaşın Amacı

Hem Eski Ahit hem de Kur'an metinlerinde, vahyin indiriliş ve tebliğ sürecinde belli durumların ortaya çıkması nedeniyle düşmanla savaşmak kendisine kutsallık atfedilmiş bir eylemdir. Eski Ahit'te bu olgudan "*Rabb'in Savaşları*" şeklinde bahsedilirken,⁴ Kur'an'da savaşma fiilinin "*Allah yolunda*" ya da "*O'nun yolunda*"⁵ ifadeleriyle birlikte kullanılması bu tespitimizi

⁴ Eski Ahit ve Yeni Ahit'ten oluşan Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe'ye farklı tercümelemeleri olmakla birlikte biz bunlar arasından, anlamı tartışmalı bazı kelimelere getirilen farklı yorumlara yer vermesi hasebiyle Kitabı Mukaddes Şirketi'nin yayınladığı tercümeden faydalandık. Bk. *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Yayınları, 2009), Çölde Sayım 21:14. Kitab-ı Mukaddes'in ulaşabildiğimiz en eski İngilizce tercümesi ise King James versiyonudur. Bu tercümelemelerde savaşa ilgili bazı kelimelere farklı anlamlar yüklediği için karşılaştırmalı bir analizi doğru yorumlara ulaşabilme açısından daha faydalı buluyoruz.

Bk. <https://www.biblegateway.com/quicksearch/?quicksearch=Genesis&version=NKJV>
⁵ es-Saff 61/4; et-Tevbe 9/111.

destekler mahiyettedir. Eski Ahit'te tasvir edilen Tanrı, kullarına herhangi bir topluluğa karşı savaşmayı emrettiğinde aslında kendisi savaş ilan etmiş olmaktadır. “*Rab kuşaklar boyunca Amalekliler'e karşı savaşacak*”⁶ ve “*Rab sizin için savaşacak, siz sakin olun yeter.*”⁷ ifadeleri Tanrı'nın savaşçı yönünü sergilemesi bakımından önemlidir.⁸ Eski Ahit'in bu bölümlerinde savaşlara dinî bir hüviyet kazandırılmış, böylece hem meşruiyet sorunu çözülmüş hem de tarih boyunca yaşadıkları baskıların, yıkımların, sürgünlerin sonucunda doğal olarak psikolojisi bozulmuş bir toplumun askerlerine savaşma şevki ve enerjisi verilmiştir.⁹ Kur'an'da vurgulanan “*Allah yolunda*” savaşma düşüncesi de Müslümanlar için özellikle baskı ve zulmün arttığı dönemlerde bir moral ve motive kaynağıdır. Buradan hareketle kutsal metinlerin, kendi müntesiplerinin zihninde yeni bir güç ve zafer algısı oluşturmayı hedeflediğini söylemek mümkündür.

Savaşın amacı Kur'an'ın ve Eski Ahit'in ortak hareket ettiği konulardan biridir. Her iki metinde de bu amacın, dünyada ilahî düzeni tesis etme yolundaki engelleri ortadan kaldırmak olduğu vurgulanmaktadır. Fakat bu iki metinde ilahî düzenle kastedilen birbirinden oldukça farklıdır. Eski Ahit'e göre ilahî düzen “*Arz-ı Mev'ud*” yani “*vadedilmiş topraklar*” olarak isimlendirilen tüm bölgelerin Yahudilerin eline geçmesi ve onların putperestlikten uzak durarak refah içinde yaşamalarıdır.¹⁰ Eski Ahit'in “*Tanrımız Rab Horev'de bize 'bu dağda yeteri kadar kaldımız' dedi, 'haydi kalkın, Arava'da, dağlık bölgede, Şefela'da, Negev'de ve Akdeniz kıyısında yaşayan bütün komşu halklara, Amorlular'ın dağlık bölgesine, büyük Fırat Irmağı'na kadar uzanan Kenanlılar ülkesine ve Lübnan'a gidin. Bu toprakları size verdim. Gidin, atalarınıza, İbrahim'e, İshak'a, Yakup'a ve soylarına ant içerek söz verdiğim toprakları mülk edinin*”¹¹ şeklindeki bölümünde bahsi geçen “*vadedilmiş topraklar*” mefhumu sosyal, siyasi, psikolojik vs. pek çok farklı açıdan tahlil edilebilecek kadar önemlidir. Bu kavramın konumuz açısından önemi ise savaşmanın temel

⁶ Mısır'dan Çıkış 17:16.

⁷ Mısır'dan Çıkış 14:14. Benzer metinler için bk. Mısır'dan Çıkış 14:17; Çölde Sayım 21:14.

⁸ Aykıt, “Haklı Savaş”, 289.

⁹ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, çev. Ali Berktaş (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000), II/296.

¹⁰ Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, II/297.

¹¹ Tesniye 1:6-8.

amaçlarından birisi olmasından kaynaklanmaktadır. Rabb'in Yahudi toplumuna vadettiği bereketli topraklara sahip olup bu topraklarda refah içerisinde yaşarken Yahudi inançlarını bozma tehlikesi oluşturabilecek hiçbir unsura hayat hakkı tanımamak için savaş zorunludur. Eski Ahit'e göre vadedilmiş topraklarda kurulacak ilahî düzenin önündeki büyük engel Rabb'in dışında çeşitli ilahlara tapanların kendi sapmış inançlarını Yahudi toplumuna öğretmeleri, böylece onları hak dinden uzaklaştırmalarıdır. Bu gerçekleşirse Rabb'e karşı günah işlenecektir. Dolayısıyla böyle toplumlara karşı savaşmak, dinin ve insanlığın selameti için şarttır. *"Tanrınız Rabb'in size buyurduğu gibi, onları -Hitit, Amor, Kenan, Periz, ve Yevus halklarını- tümüyle yok edeceksiniz. Öyle ki, ilahlarına taparken yaptıkları iğrençliklere uymayı size öğretmesinler, siz de Tanrınız Rabb'e karşı günah işlemeyiniz."*¹² gibi ifadeler bu türden endişeleri ortaya koymaktadır. "Metinde sözü edilen halklar inançlarını sadece kendileri yaşayıp kimseye öğretmeye kalkmasalardı savaş emri yine verilir miydi?" sorusu önemlidir. Bunun cevabı metinde çok açık değildir fakat olumsuz örneğin, halkları tamamen ortadan kaldırmayı hedefleyecek kadar büyük bir savaş sebebi olduğu kesindir. Söz konusu Eski Ahit metinlerinde kullanılan sert üslubun arkasında Yahudi toplumunun tarih boyunca geçirdiği ağır imtihanların etkisinin olması kuvvetle muhtemeldir. Örneğin çöldeki yolculuk esnasında Hz. Musa'nın kavmin yanında bulunamadığı bir esnada buzağı heykeli yapıp ona ibadet eden kişi bu davranışını Yahudilere öğretmiş, böylece onların ilahî gazaba uğramalarına ve birtakım ağır imtihanlara tâbî tutulmalarına neden olmuştur. Yahudi halkı sonraki süreçlerde de Helenizm tehdidi altında kültürel kimliğini, Pers istilası ile siyasi bütünlüğünü kaybetme noktasına gelmiştir.¹³ Bu durum metin tahlillerinin yaşanmış hayatın gerçeklikleriyle değerlendirilmesi gereğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Eski Ahit'e göre savaş kararı almanın bir başka sebebi *"Kardeşleriniz, oğullarınız, kızlarınız, karılarınız, evleriniz için savaşın."*¹⁴ ifadesinde yer aldığı üzere kendi halkından insanlara yapılan zulmün önüne geçmektir. Eski Ahit'te ka-

¹² Yasanın Tekrarı 20:17-18.

¹³ Helenizmin Yahudilik üzerindeki etkileri hakkında geniş bilgi için bk. Dursun Ali Aykıt, *Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011), 21-61.

¹⁴ Nehemya 4:14.

dına tecavüz hem Yahudilerle diğer toplumlar arasında¹⁵ hem de Yahudilerin kendi içlerindeki farklı kollar arasında¹⁶ savaş sebebidir. Namusa kastedilen münferit bir olay yüzünden tüm bir toplumu ortadan kaldırmak söz konusu olmamakla birlikte, toplumun selameti için savaşmayı emreden Eski Ahit metnindeki benzer bir üsluba Kur'an'ın "Size ne oluyor da, Allah yolunda ve 'Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver' diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?"¹⁷ şeklindeki ayetinde rastlanmaktadır. Bu ayette Kur'an'da savaşın sebebi olarak hak dinden uzaklaşmış insanların kendi inançlarını yaşamaları değil, onların Müslümanlara zarar verici eylemlere girişmeleri olduğu ifade edilmiştir.¹⁸ Dinî değerlere dil uzatmakla başlayıp onun mensuplarını yok etmeye kadar giden eylemlerin failiyle mücadele etmek zorunluluktur ve bu mücadelenin amacı son tahlilde dünyayı daha yaşanılır bir hale getirmektir. Kur'an'da "Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad için izin verildi. (...) Onlar, haksız yere, sırf, 'Rabbimiz Allah'tır' demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir."¹⁹ ayetinde insanlara maddi manevi zulmetmeyi, onları yurtlarından çıkarmayı, kendi inançlarını zorla kabul ettirmeyi amaç edinen toplumları bu tutumlarından döndürmenin tek yolunun savaşmak olduğu vurgulanmıştır.²⁰ "Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez."²¹ şeklindeki ayette ise kendi inançlarını kimseye zarar vermeden yaşayıp giden insanlara savaş açmak değil, bilakis onlara karşı adaletli olmak emredilmiştir. Topluma mad-di ya da manevi bir zarar verme hedefi taşımayan inanç tercihlerinin savaş

¹⁵ Yahudi bir kadına tecavüz eden bir kişinin tüm kabilesinin yok edilmesi ile ilgili metinler için bk. Tekvin 34:1-28.

¹⁶ Aralarından bir kimsenin gerçekleştirdiği tecavüz nedeniyle Yahudilerden Benyaminoğulları kolunun diğer Yahudi topluluklar tarafından ortadan kaldırılmasını anlatan metinler için bk. Hakimler 19 ve 20. Bablar.

¹⁷ en-Nisâ 4/75.

¹⁸ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru'l-hicr, 2001), II/112-113.

¹⁹ el-Hacc 22/39-40.

²⁰ Kur'an'a göre savaşın, dünyadaki huzur ve sükûnet ortamının devam ettirilebilmesi için zorunlu olduğu durumlara dair ayrıntılı bilgi için bk. Hasan, *Kur'an'da Savaş Olgusu*, 84-116.

²¹ el-Mümtehine 60/7-9.

sebebi olup olmadığı sorusunun cevabı Kur'an'da daha belirgin görünmektedir. Birtakım düşünce farklılıkları bulunmakla beraber Allah'a şirk koşmanın tek başına savaş sebebi sayılmayacağı görüşü hâkimdir.²² Savaşta adaletin ve gerektiğinde merhametin emredildiği ayetlerden anlaşıldığı üzere her ne sebeple yapılsa yapılsın savaş arızî bir durumdur; asıl olan sulh ve selametın sağlanmasıdır. Savaş esnasında her türlü sığınma talebine karşılık vermeyi ve savaş sonrasında esirlere iyilik etmeyi emreden ayetlerin de bu minvalde anlaşılması gerekir.

Kur'an'da kendilerine karşı savaşılması emredilen bir diğer topluluk İslam'ı din olarak kabul eden fakat sonraki süreçlerde çeşitli sebeplerle bu dinin gerektirdiklerine muhalif davranan ve bu muhalefeti toplumsal düzeni bozmaya kadar götürenlerdir. Buna göre savaş açmanın gerçek sebebi yine kişi veya toplumun farklı bir inanca sahip olması ya da kabul ettiği bir inançtan dönmesi değil, bu tutumları başka insanların hayatlarını altüst etme yöntemi olarak kullanmasıdır.²³ Belli bir inancı kabul edip ardından bundan vazgeçme kişinin salt kendi hayatını etkileyen bir tercih olduğunda bu durumun savaş sebebi olması düşünülemez. Fakat bu dönüşüm gizlice gerçekleştirilip, dinin mensuplarıyla karşılaşıldığında onlardan biriymiş gibi davranıldığında tedbir alınması zorunludur. Bu türden tehlikeli bir dönüşüm gerçekleştirenlere Kur'an *münafık* adını vermektedir ve bu kimseler savaşın en önemli hedef kitlelerinden birisi sayılmaktadır.²⁴ Konuyla ilgili "*Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran.*"²⁵ şeklindeki ayet münafıklığın savaş sebebi olabileceğini göstermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka husus "cihad" kavramının her düşman unsura karşı aynı anlama gelmemesidir. Muhatap kitle kâfirler olduğunda cihat kavramı fiziksel bir çatışma, silahlı mücadele anlamına

²² Ahmet Özel, "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/527; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2006), VII/549-550.

²³ Ahmet Özel, "Cihad", 7/527.

²⁴ Hülya Alper, "Münafık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/565.

²⁵ Tahrim 66/9.

gelirken, muhatap kitle münafıklar bu kavram daha çok fikrî veya stratejik bir mücadeleyi ifade etmektedir.²⁶

Kur'an ve Eski Ahit anlatımlarındaki bir diğer ortak vurgu savaştan önce barış yanlısı bir tutum sergilenmesidir. Buna göre savaşı, sorunların alternatifsiz çözümü şeklinde değerlendirmek yerine barışın bir sebeple gerçekleştirilemediği ya da sürdürülemediği durumlarda izlenecek ikinci yol olarak görmek gerekir. Her iki metinde de uzlaşma ve anlaşma yoluna gitmek, bunun için barış teklifinde bulunmak öncelenmiştir. Eski Ahit'te geçen *"Bir kente saldırmadan önce, kent halkına barış önerin. Barış önerinizi benimser, kapısını size açarlarsa, kentte yaşayanların tümü sizin için angaryasına çalışacak, size hizmet edecekler. Ama barış önerinizi geri çevirir, sizinle savaşmak isterlerse, kenti kuşatın."*²⁷ ifadesi barış teklifini açıkça emretmektedir. Bir topluluğa savaş ilan etmeden önce barış için çaba sarf etme emri Kur'an'da da yer almaktadır. Barış yanlısı olmanın bir göstergesi örneğin *"Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek, 'Sen mümin değilsin' demeyin."*²⁸ ayeti uyarınca birtakım maddî menfaatler için hiç gerekmediği yerde savaş sebebi bulmaya çalışmamaktır. Düşman ilan edilecek toplumun bunu gerçekten hak edip etmediğinin araştırılması emrini de aynı tutum bağlamında değerlendirmek gerekir. Yine *"Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin."*²⁹ ayetinde çeşitli tutum ve davranışlarıyla savaşı ilk başlatanın karşı taraf olması öne çıkarılmaktadır. Bu durumda savaşa savaşa karşılık vermek *cihad* kapsamına giren bir zorunluluk olmaktadır.³⁰ Kur'an bahsi geçen zorunlu hallerde savaşmayı emretmekle birlikte bunun sınırlarını net olarak çizmiştir. *"Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. (...) Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayı size barış teklif ederlerse; Allah, onlara*

²⁶ Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), VI/2757.

²⁷ Yasanın Tekrarı 20:10-11.

²⁸ en-Nisâ 4/94.

²⁹ el-Bakara 2/190-192.

³⁰ Bekir Topaloğlu, *"Cihad"*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/533.

saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir.”³¹ gibi ayetler tarafsız kalanlara zarar vermeyi kesinlikle yasaklamaktadır. Bununla birlikte “Sakın zaaf göstermeyin. Üstün olduğunuz hâlde barışa çağırmayın.”³² ayetinde üstün durumda olunduğu halde sırf savaş bir an önce bitsin diye düşmana barış teklifinde bulunmak da uygun görülmemiştir.³³

Barışın tesis edilmesi vurgusu her iki metinde de ifadesini bulmakla birlikte bunun şartları ve zemini konusunda aralarında ciddi farklar vardır. Eski Ahit metninde, kuşatılan halkın Yahudi toplumunun hizmetkârı olması, onların “angaryasına çalışması” gibi hemen hiçbir ulusun kendi rızasıyla kabule yanaşamayacağı ağır bir şart ileri sürülmektedir. Bu şartı bir yönüyle Yahudi inancının temel ilkelerinden olan “seçilmişlik” anlayışı kapsamında değerlendirmek mümkündür. Yahudi ırkını diğer tüm toplumlardan üstün gören bu anlayışın arka planında tarih boyu ağır yıkımlar geçiren bir toplumu güçlü ve öz güvenli tutma arzusu yatmaktadır.³⁴ Kur’an’da ise diğer toplumların Müslümanlara hizmet etmesi türünden bir teklif yer almadığı gibi barış yapılan topluluğun haklarının çiğnenmemesi gerektiği öne çıkarılmıştır. Burada savaşmanın aslı amacının ne olduğu sorusu her iki metin açısından tekrar gündeme gelmektedir. Yaşamsal düzenin selametle devam etmesi amacıyla dünyanın maddî manevî kötülüklerden arındırılması her iki metinde ifadesini bulmakla birlikte Eski Ahit sadece Yahudi toplumunu ihya edecek bir düzeni savaşın temel hedefleri arasına almıştır. Savaşta yenen ya da üstün olan tarafın birtakım maddî manevî menfaatler elde etmesi doğaldır. Fakat bu türden kazanımlarla, tüm diğer ulusları bir topluluğun hizmetkârı haline getirecek bir hayat düzeni kurma hedefini birbirinden ayırmak gerekir.

³¹ en-Nisâ 4/90-91.

³² Muhammed 47/35.

³³ Savaşın tüm zorluklarına sabır göstermek Hz. Peygamber’in “Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, fakat buna mecbur kaldığınız takdirde tahammül gösterin. Allah’tan daima esenlik ve barış dileyin.” şeklindeki hadisinde de vurgulanmaktadır. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Cihad”, 112.

³⁴ Tarihsel yaşanmışlıkların Yahudilerin seçilmişlik anlayışı üzerindeki etkileri konusunun tahlili için bk. Nazmiye Yavuz, *Kitabı Mukaddes Açısından Yahudilik ve Hristiyanlık’ta Seçilmişlik Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

Çeşitli vesilelerle yurdundan çıkarılmış, sürekli ölüm kalım mücadelesi veren Yahudi toplumunun, moralini güçlü tutmak adına kendisini diğer insanlardan üstün algılamaya çalışması ve bu üstünlüğü öne çıkaran metinlere yönelmesi psikolojik açıdan bir noktaya kadar anlaşılabilir bir durumdur. Kendisi sürekli köle ya da azınlık konumuna düşmüş bir halkın başka insanları köleleştirerek intikam alma hırsına kapılması da aynı bağlamda anlaşılabilir.³⁵ Bununla birlikte sözünü ettiğimiz psikolojik sâikler, bir toplumun bu türden hedeflerini en azından üçüncü şahıslar açısından haklı ve masum gösterecek değildir.

Gerek Kur'an'da gerekse Eski Ahit'te insanları savaşa teşvik eden ve savaşmaktan korkmamayı tavsiye eden metinler yer almaktadır. Eski Ahit'in "*Rab Yeşu`ya, 'Korkma, yılma' dedi, 'Bütün savaşçıları yanına alıp Ay Kenti'nin üzerine yürü. Ay Kralı'nı, halkını ve kenti bütün topraklarıyla birlikte sana teslim ediyorum.'*"³⁶ ifadeleri ile Kur'an'ın "*Üzerlerine savaş yazılınca, hemen içlerinden bir kısmı; insanlardan, Allah'tan korkar gibi, hatta daha çok korkarlar ve 'Rabbimiz! Niçin bize savaş yazdın? Bizi yakın bir zamana kadar erteleyeydin ya!' derler. De ki: 'Dünya geçimliği azdır. Ahiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan kimse için daha hayırlıdır.'*"³⁷ ayetlerinin her ikisi de insanları savaş konusunda cesaretlendirmekte ve savaşmanın önündeki en büyük engel olarak gördüğü korkuyu yenmeyi emretmektedir. Bununla birlikte savaşa teşvik konusunda metinlerin izlediği yöntemler birbirinden oldukça farklıdır. Eski Ahit'te savaşa yönlendirme savaş sonunda elde edilecek dünyevî kazanımlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Geniş ve bereketli topraklara sahip olup başka ulusları kendine hizmetkâr kılmanın, dünya hayatında refah ve mutluluğa ulaşma arzusunun kamçılanması korkuyu izale etme yöntemi olarak değerlendirilmiştir. Kur'an'da ise inananların savaşa yönlendirilmesi ve korkuya direnmelerinin sağlanması için ahirete dair kazanımlar öne çıkarılmıştır. Savaşın sonunda birtakım dünyevî kazanımlar olmakla birlikte bunlar ahirette kazanılacaklar ile kıyaslandığında önemsiz kalacaktır. Dünyevî geçimlik endişesiyle savaştan uzak durmak, dünyanın geçici, ahiretin ise kalıcı olduğu hakikati esas alına-

³⁵ Yahudiliğin savaştan hedefledikleri yanı sıra ondaki seçilmişlik anlayışının da arka planını ortaya koyan diğer ayetler için bk. İşaya 61:5-9.

³⁶ Yeşu 8:1.

³⁷ en-Nisâ 4/77.

rak eleştirilmiştir. Bu anlayış farkı Yahudilik ile İslam'ın yaşam algısını doğrudan etkilemiştir. Yahudilik, hemen her döneminde daha dünyevî bir din olmuştur.³⁸ Örneğin savaşla hedeflenenler arasında dinin kolaylıkla tebliğ edilebileceği huzurlu ve güvenli bir ortam oluşturmak yoktur, zira önemli olan Yahudiliğin yayılması değil Yahudi halkın dünya hayatındaki huzuru ve güvenliğidir. Kur'an'da ise dünyevî kazanımlar tamamen inkâr edilmemekle birlikte ahiret daha önceliklidir ve savaşa girmenin nihaî hedefi ahiret mutluluğudur. *"Ola ki Allah sizinle, içlerinden düşman olduğunuz kimseler arasına bir sevgi (ve yakınlık) koyar."*³⁹ şeklindeki ayet insanlarla düşman olarak kalmanın aslı hedef olamayacağını, bilakis barış ve huzur ortamının tüm insanlığı ahiret mutluluğuna erdirecek inancın yayılması için gerekli olduğunu ifade etmektedir. Sonsuz olan ahiret hayatının öne çıkarılması zaten geçici olan dünya hayatının savaşta öldürülme ile noktalanmasından duyulacak korkuyu en aza indirmesi son derece doğaldır.

1.1.2. Savaşa Katılma Zorunluluğu

Savaş öncesini konu edinen anlatımların bazıları savaşa katılmakla ilgilidir. Her iki metinde de savaşa katılması zorunlu olanlarla geride kalabileceklerin özellikleri açıklanmıştır. Eski Ahit'te savaşa gitmesi gerekmeyenler, hatta gitmesi yasaklananlar *"Yeni ev yapıp da içinde oturmayan biri var mı? Evine geri dönsün. Yoksa savaş ölebilir, evine bir başkası yerleşir. Bağ dikip de üzümünü toplamayan var mı? Evine dönsün. Olur ya, savaşta ölür, üzümü bir başkası toplar. Bir kızla nişanlanıp da evlenmeyen var mı? Evine dönsün. Belki savaşta ölür, kızı başka biri alır. (...) Aranızda korkan, cesaretini yitiren var mı? Evine dönsün. Öyle ki, kardeşlerinin yürekleri onunki gibi ürpermesin."*⁴⁰ ve *"Yeni evli bir adam savaşa gitmeyecek, ona herhangi bir görev verilmeyecek. Bir yıl özgürce evinde kalıp karısını mutlu edecek."*⁴¹ şeklindeki ifadelerle açıklanmıştır. Eski Ahit'teki savaşa gitmeme sebepleri salt metin üzerinden incelendiğinde,

³⁸ Mircea Eliade - Ioan P. Cauliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 294. Ayrıca Yahudilikte özellikle dönemler ve mezhepler arasında büyük farklılıklar arz eden ahiret inancının ayrıntılı tahlili için bk. İsmail Taşpınar, *Duvarın Öteki Yüzü* (İstanbul: Gelecek Yayıncılık, 2003).

³⁹ el-Mümtehine 60/7.

⁴⁰ Yasanın Tekrarı 20:5-9.

⁴¹ Yasanın Tekrarı 24:5.

Kur'an'da belirtilen sebeplerin yanında basit gibi görünmektedir. Fakat Yahudi toplumunun geçirdiği zor süreçler dikkate alındığında sözü edilen katılmama emrinin savaşın sonucunu riske etmemek adına gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. Kişinin savaşa odaklanıp elinden geleni tam olarak yapabilmesi için zihnini meşgul edebilecek her türlü düşünceden kurtulmuş olarak cepheye gitmesi gerekir.⁴² Yeni ev, bağ bahçe, nişanlılık, yeni evlilik, korku gibi durumlar savaşın kendi zihnini meşgul etmesi yanında diğer askerlerin de psikolojisini bozacak ve bu durum savaşın kazanılmasını tehlikeye atacaktır. Yurtlarından sürülen, mabetleri yıkılan ve nihayet hayatta kalma mücadelesi vermekte olan Yahudi toplumunun savaşı kaybetme lüksü yoktur. Eski Ahit metinlerinde daha savaş başlamadan kişisel zafiyetlerin önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Kur'an'da ise savaşa gitme zorunluluğu öne çıkarılmakta, nefsi kaygıların bahane edilerek savaştan kaçılmasını şiddetle yerilmektedir. Buradan hareketle, İslam hukukunda savaşa katılmak farz-ı kifâye kabul edilmekle birlikte, umumî seferberliği gerektiren saldırı durumunda farz-ı ayn olduğu genel kabul görmektedir.⁴³ Özellikle savaşın amacı, zalim bir topluluğun zayıf düşürülmüş insanlara zulmetmesini engellemek olduğunda bu konudaki en ufak bir isteksizliğe bile müsamaha gösterilmemiştir. Kur'an'da "Üzerlerine savaş yazılınca, hemen içlerinden bir kısmı; insanlardan, Allah'tan korkar gibi, hatta daha çok korkarlar (...)"⁴⁴ ayetinde savaş emrinin yerine getirilmemesi eleştirilirken Allah dışındaki varlık ve durumlardan korkma duygusu; Eski Ahit'te ise "aranızda korkan varsa geri dönsün" ifadesiyle bu duyguyu yaşayan insan hedef alınmaktadır. Müntesipleri gerekli zamanlarda savaşa yönlendirirken izlenen yöntem çeşitliliğini, dönem ve coğrafyanın şartlarına göre şekillenen bireysel ve toplumsal psikolojilerin farklılığıyla açıklamak mümkündür.

Kur'an'da savaşa katılmamayı mazur gösterecek üç istisna durumdan bahsedilmektedir. Bunlar savaşta ihtiyaç duyulan teçhizatları alamayacak kadar fakirlik, ileri derecedeki sağlık problemleri ve kavmin geri kalanlarını özellikle dinî konularda sevk ve idare etme zorunluluğudur. "Allah'a ve Resu-

⁴² Aykıt, "Haklı Savaş", 291.

⁴³ Özel, "Cihad", 7/531.

⁴⁴ en-Nisâ 4/77.

*lüne karşı sadık ve samimi oldukları takdirde, güçsüzlere, hastalara ve (seferde) harca-yacakları bir şey bulamayanlara (sefere katılmadıkları için) bir günah yoktur.”*⁴⁵ şeklindeki ayet savaş için gerekli maddi imkanların ve bedensel gücün⁴⁶ bulunamayışını savaşa gitmemenin haklı sebepleri olarak zikretmektedir.⁴⁷ Aynı surenin devamında gelen “*Müminlerin hepsi toptan seferber olacak değillerdir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup da, din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya!”*⁴⁸ ayetinde ise geride kalıp topluma özellikle dinî konularda öncülük ve rehberlik edilmesi de savaşa katılmak kadar değerli görülmektedir.

Kur’an ve Eski Ahit metinlerinde savaşa katılmamayı mazur kılan durumlar incelendiğinde her ikisinde de bireysel koşulların toplumsal faydalar söz konusu olduğunda bile tamamen göz ardı edilmediği anlaşılmaktadır. Bu metinlerde toplumu yönlendirecek bireylerin hayatta kalması ve savaş kazansın ya da kaybedilsin geride kalanların yaşamsal durumlarına maddî manevî bir zararın gelmemesi hedefi savaşa katılmamayı gerektirecek kadar önemli görülmüştür.

1.2. Savaş Esnasında Gerçekleşen Durumlara Dair Anlatımlar

Kur’an ve Eski Ahit’te yer alan savaşa dair anlatımlarda toplumların kendi duygu, düşünce ve inanç durumlarının savaş esnasında yaşananlar üzerindeki etkisine vurgu yapılmış, savaşa karşı bilinç düzeyinde beslenen ideallerin hayata nasıl geçirileceği ve bunu yaparken nelere dikkat edilmesi gerektiği açıklanmıştır. Savaşa dair anlatımları daha ayrıntılı tahlil edebilmek açısından iki başlık altında toplamayı uygun buluyoruz.

⁴⁵ et-Tevbe 9/91-92.

⁴⁶ Sağlık problemlerinden veya fiziksel engelinden dolayı savaşa gidememenin günah sayılmayacağı konusunda Fetih suresinin “*Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur.*” şeklindeki 17. ayeti de referans gösterilebilir. Tüm bu fiziksel güçlükler düşmanla savaşmayı neredeyse imkânsız hale getireceği ve savaşın sonucunu riske edeceği için mücbir sebep kapsamında değerlendirilmiştir.

⁴⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l- gayb*, (Beirut: Dâru’l-fikr, 1981), 16/163-165.

⁴⁸ et-Tevbe 9/122.

1.2.1. Savaşta İlahî Yardım

Hem Eski Ahit hem de Kur'an'da toplumların inanç durumlarının savaşın gidişatını doğrudan belirlediği vurgulanmaktadır. Eski Ahit'e göre savaş kimi zaman Rabb'in İsrail halkına gazap ettiğinde kullandığı cezalandırma yöntemlerinden biridir.⁴⁹ Bununla birlikte Eski Ahit'te ve Kur'an'da savaş esnasında gerçekleşen durumlara dair anlatımlarda "ilahî yardım" konusu daha çok öne çıkarılmıştır. Allah'ın ya da Rabb'in emriyle savaşa çıkanların ilahî yardımla destekleneceklerini müjdeleyen metinlerle hem savaşçılara moral verilmekte hem de Yüce Yaratıcı'nın tarihsel akış üzerindeki koşulsuz ve sınırsız hâkimiyeti vurgulanmaktadır. Eski Ahit'te yer alan "Ey İsraililer, dinleyin! Bugün düşmanlarınızla savaşmaya gidiyorsunuz. Cesaretinizi yitirmeyin, korkmayın. Onlardan yılmayın, ürkmeyin. Çünkü sizi zafere kavuşturmak üzere sizinle birlikte düşmanlarınıza karşı savaşmaya gelen Tanrınız Rab'dir."⁵⁰ ifadesinin bir benzerine Kur'an'da "Gevşemeyin, üzülmeyin, imanlı iseniz siz en üstün olansınız"⁵¹ şeklinde rastlanmaktadır. İnancın, savaştaki fiziksel şartların etkisini ortadan kaldırdığını Eski Ahit "Bazıları savaş arabalarına, bazıları atlarına güvenir, bizse Tanrımız Rab'be güveniriz."⁵² Kur'an ise "Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer içinizde sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler."⁵³ ifadeleriyle ortaya koymuştur. Her iki metinde de ilahî yardımın kimi zaman

⁴⁹ "Alev alev yanan ateş, samanı nasıl yiyip bitirirse, kuru ot alevin içinde nasıl birden tutuşup yok olursa, onlar da kökten çürüyüp gidecek, çiçekleri toz gibi havaya savrulacak. Çünkü Her Şeye Egemen Rabb'in yarasını reddettiler, İsrail'in Kutsalı'nın sözlerini küçümsediler. Bu yüzden Rabb'in halkına karşı öfkesi alevlendi, elini kaldırıp onları vurdu. Dağlar titriyor, cesetler çöp gibi sokaklara serildi. Bütün bunlara karşın Rabb'in öfkesi dinmedi, eli hâlâ kalkmış durumda." (İşaya 5:25-27) şeklindeki ifadeler bu gazabın ne kadar ileri boyutlara ulaşabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

⁵⁰ Yasanın Tekrarı 20:2-4. Benzer söylemlerin geçtiği metinler için bk. Nehemya 4:20; Eyüp 5:20; Mezmurlar 18:39; Mezmurlar 24:8; 35/1; 55:18; 68:17.

⁵¹ Âl-i İmrân 3/139.

⁵² Mezmurlar 20:7.

⁵³ el-Enfâl 8/65-66. Kur'an'ın nüzul sürecinde Müslümanların girdikleri savaşlarda ilahî yardımın hangi şekillerde gerçekleştiği hakkında geniş bilgi için bk. Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, III/1097-1099.

melekler veya benzeri göksel ordular⁵⁴ vasıtasıyla gerçekleşeceği belirtilmiştir. Fakat bu yardımın gelebilmesi için toplumların inançlarından asla taviz vermemeleri ve ellerinden geldiğince kendi savaş hazırlıklarını yapmaları şarttır.⁵⁵

Kur'an'da ilahî yardıma nail olabilmek için savaş esnasında dik durmak emredilmiş, düşmandan korkup geri çekilmek son derece sert ifadelerle yasaklanmıştır. *"Savaş taktiği olarak düşmanı vurmak için çekilme, ya da diğer bir birliğe katılmak durumu hariç- böyle bir günde her kim onlara arkasını dönerse mutlaka o, Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun varacağı yer de cehennemdir. Ne kötü varılacak yerdir orası!"*⁵⁶ ayeti savaşta geri çekilmenin Allah katında büyük bir suç olduğunu ve korkunç bir cezayı gerektirdiğini vurgulamaktadır. Savaş meydanını terk edenin bu denli şiddetle cezalandırılacağını bildirilmesi, insanların zihinlerinden bu ihtimali daha baştan silmek ve şartlar ne kadar zor olursa olsun savaşa odaklanmalarını sağlamak için olsa gerektir. Bununla birlikte inananları savaşta dik durmaya ve ölümden korkmamaya teşvik etmenin tek yolu azapla tehdit değildir. Kur'an, muhataplarına savaşı emrederken cehennemle korkutmanın yanı sıra cennetle müjdeleme yöntemini de kullanmaktadır. Düşmanla korkusuzca mücadele etme emri verilirken savaşta hayatını kaybedenlere verilecek ödüller ön plana çıkarılmıştır. *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümlerini sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar."*⁵⁷ ayeti kaybedilmiş dünya hayatının yerine muhteşem bir ahiret hayatının kazanılacağı müjdesini vermektedir⁵⁸ ve bu türden bir müjde savaşta canını ortaya koymak için büyük bir motivasyondur.

⁵⁴ İlahî yardımın, mahiyeti insan tarafından bilinemeyecek uhrevî varlıklardan kurulu ordularla gerçekleştirileceğini ifade eden metinler için bk. 2. Tarihler 32:21; Âl-i İmrân 3/123-125; el-Enfâl 8/9-12,17.

⁵⁵ İlgili metinler için bk. Çölde Sayım 1:2-3; Yasa'nın Tekrarı 3:18. Savaş hazırlığı Kur'an'da da vurgulanmış, bu hazırlıklar sebebiyle Müslümanların harcadıklarının Allah tarafından kendilerine geri ödeneceği ifade edilmiştir. Konuyla ilgili ayetler için bk. el-Enfâl 8/59-60.

⁵⁶ el-Enfâl 8/16.

⁵⁷ Âl-i İmrân 3/169-170.

⁵⁸ Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdusselam Şahin (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2006), 2/195.

Eski Ahit'te de ilahî yardımın öne çıkarılarak inananların savaşa teşvik edildiği metinler önemli bir yer tutmaktadır. Tanrı'nın Yahudi toplumunun tarafında yer aldığını ifade eden çok sayıda bölümü bu bağlamda değerlendirmek gerekir. "Önünüzden giden Tanrınız Rab sizin için savaşacak. Gözünüzün önünde Mısır'da ve çölde sizler için yaptıklarının aynısını yapacak"⁵⁹ gibi metinlere göre Rabb düşmana karşı Yahudi toplumuyla birlikte savaşmaktadır.⁶⁰ Eski Ahit'in ilahî yardımla ilgili metinleri aynı zamanda "düşman" kimliğinin veya portresinin sınırlarını belirginleştirmektedir. Bu metinlerde Tanrı'nın İsrail halkını diğer uluslara tercih ettiği anlaşılmakta,⁶¹ bazılarında düşmanın adı dahi söylenmektedir. Yahudilere karşı savaşan bütün halklar, Kûşlular ile Luvlular, Ramot-Gilat, Midyanlılar ve Asur Kralı bunlar arasındadır.⁶² Kur'an'a göre kendilerine savaş ilan edilen birey ve toplulukların kimliği değil vasıfları önemlidir. Kur'an'da, düşman kabul edilen toplulukların adı yerine *müşrik*, *kafir*, *münafık* gibi bireysel ve toplumsal vasıfları ön plana çıkarılmakta, böylece bu topluluklara hangi özellik ya da davranışlarından dolayı savaş ilan edildiği daha belirgin hale getirilmektedir. Bu kavramların ayrıntılı tahlilleri çalışmamızın sınırlarını aşmakla birlikte söz konusu üç grup insanın ortak özelliği İslam'a ve Müslüman topluma çeşitli şekillerde zarar vermeyi hayatın aslı hedefi saymalarındadır. Bu insanlar Allah'a ve elçisine savaş açmış olmaları hasebiyle "düşman" kategorisinde değerlendirilmişlerdir.⁶³

⁵⁹ Yasanın Tekrarı 1:30.

⁶⁰ Rabb'in İsrail halkının yanında savaştığını ve onlar adına düşman uluslardan korkunç şekillerde intikam aldığını/alacağını ifade eden çok sayıda anlatım bulunmaktadır. Bu anlatımlarda son derece sert bir üslup kullanılmaktadır. "Ey halklar, yıkıma, bozguna uğrayacaksınız. Yeryüzünün en uç köşeleri, kulak verin. Savaşmaya, bozguna uğramaya hazırlanın." (Yeşaya 8:9) gibi metinler buna örnek verilebilir.

⁶¹ Özellikle "Hiçbir tanrı Tanrınız Rab`bin Mısır'da gözlerinizin önünde sizin için yaptığı gibi denemelerle, belirtilerle, şaşılası işlerle, savaşla, güçlü ve kudretli elle, büyük ve ürkütücü olaylarla gidip başka bir ulustan kendine bir ulus almaya kalkıştı mı?" (Yasa'nın Tekrarı 4:34) şeklindeki metinde İsrail'in Rab nazarında seçilmiş ulus olduğu vurgusu ön plandadır. Benzer ifadelerin geçtiği metinler için bk. Yasa'nın Tekrarı 3:22; Çölde Sayım 10:9; Yeşu 10:14.

⁶² Düşman millet ve kralların adlarının geçtiği metinler için bk. Hakimler 20:27-28; 2.Tarihler 16:8; 2.Tarihler 32:21. Bu metinlerde Rabb'in düşman milletlere vereceği büyük cezalar da anlatılmaktadır. "Yeruşalim'e karşı savaşan bütün halkları Rab şu belayla cezalandıracak: Daha sağken bedenleri, gözleri, dilleri çürüyecek." (Zekeriya 14:12) ifadeleri buna örnek verilebilir.

⁶³ Kur'an'da "düşman" unsurların açıklandığı bazı ayetler için bk. el-Bakara 2/204; el-Maide 5/82; el-Mücadele 58/20; Bakara2/97-98.

1.2.2. Savaşta İnsana Karşı Sergilenecek Tutum

Dünya tarihinin her döneminde hayatın düzenli akışını maddî ve manevî açılardan bozacak unsurlar bulunduğu düşünüldüğünde, savaşın kimi zaman tercihten öte bir zorunluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte söz konusu zorunluluk savaş esnasında gerçekleştirilecek her türden davranışı mubah kılmamaktadır. Eski Ahit'in konuyla ilgili bölümleri savaşın acımasız yüzünü hiçbir istisnaya mahal bırakmayacak şekilde ortaya koyarken, Kur'an bu zor süreçte keyfi ya da nefsi davranmayı onaylamamış, yenen taraf olduklarında bile Müslümanların davranışlarına birtakım sınırlamalar getirmiştir. Savaş hukukuna dair kapsamlı bir külliyatın bulunması bu söylediğimizi doğrular niteliktedir.⁶⁴

Barış teklifi reddedilip savaş başlatıldığında insana karşı sergilenecek tutum konusunda Eski Ahit'te son derece sert ve tavizsiz ifadeler yer verilmiştir. *"Ama barış önerinizi geri çevirir, sizinle savaşmak isterlerse, kenti kuşatın. Tanrınız Rab kenti elinize teslim edince, orada yaşayan bütün erkekleri kılıçtan geçirin. Kadınları, çocukları, hayvanları ve kentteki her şeyi yağmalayabilirsiniz. Tanrınız Rabb'in size verdiği düşman malını kullanabilirsiniz."*⁶⁵ ifadeleri buna örnek olarak verilebilir.⁶⁶ Eski Ahit'te düşmana karşı tavizsiz davranmanın sebebi onlardan herhangi bir inanç unsurunun alınmasının önüne geçmek olarak açıklanmaktadır. *"Tanrınız Rab bu ulusları elinize teslim ettiğinde, onları bozguna uğrattığınızda, tümünü yok etmelisiniz. Bu uluslarla antlaşma yapmayacaksınız, onlara acımayacaksınız. Kız alıp vermeyeceksiniz. Kızlarınızı oğullarına vermeyeceksiniz; oğullarınıza da onlardan kız almayacaksınız. Çünkü onlar oğullarınızı beni izlemekten saptıracak, başka ilahlara tapmalarına neden olacaklardır. O zaman rab size öfke-*

⁶⁴ Savaşın tüm aşamalarına dair hükümler gerek İslam hukukunda gerekse hadis külliyatında oldukça geniş bir yer tutmaktadır. İslam hukuku içerisinde örneğin Abdullah b. Mübarek'in *"Kitâbü'l Cihâd"* ve İbn. Ebû Âsım'ın aynı adlı eserinde savaşla ilgili fikhî hükümler değerlendirilirken hadis ilmi kapsamında özellikle Buhârî, Müslim ve Ebû Davut'un eserlerinde Hz. Muhammed'in (SAV) savaşla ilgili sözleri *"Cihad"* bahsi içerisinde sunulmuştur.

⁶⁵ Yasanın Tekrarı 20:12-15.

⁶⁶ Bu ifadelerin bir benzerine *"Ancak Tanrınız Rab'bin size vereceği bu halkların kentlerinde soluk alan hiçbir canlıyı yaşatmayacaksınız."* şeklindeki anlatımda da rastlıyoruz. (Yasanın Tekrarı 20/16). Benzer anlatımlar için bk. Çölde Sayım 31:7; 2. Samuel 11:25.

lenecek ve sizi çabucak yok edecek."⁶⁷ ifadelerinde inancın bozulması tehlikesine ve buna karşı alınacak tedbirlere işaret edilmiştir. Bu tedbirleri almamak Tanrı'nın gazabını Yahudi halkının üzerine çekecektir. Savaş başladıktan sonra düşmana acımama konusunda Kur'an'da da oldukça sert ifadelerle rastlanmaktadır. "Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın.(...) Sizinle savaşılırsa onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir."⁶⁸ ayeti bu emri yansıtmaktadır. Fakat savaş meydanında düşmanlara acılamayı emreden sert ifadelerin hemen arkasından düşmanlığı gereksiz sürdürmeyi ve aşırı gitmeyi yasaklayan ifadelerin gelmesi önemlidir. "Onlar savaşmaya son verecek olurlarsa, artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır."⁶⁹ ve savaşta özellikle tarafsız olanlara saldırmayı yasaklayan "Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. (...) Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayıp size barış teklif ederlerse; Allah, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir."⁷⁰ ayetleri bu sınırlandırmaları ortaya koyan metinler arasındadır.

Kur'an'da savaş esnasında düşmana acılamayı zorunlu kılacak durumlar net olarak belirtilmiştir. Tevbe Suresi'nde bu durumlar, daha önce yapılmış yemini ve anlaşmayı bozmak, peygamberi yurdundan çıkarmak, Müslüman toplumun haklarına tecavüz etmek şeklinde sıralanmıştır. Enfal Suresi'nin konuyla ilgili ayetlerine göre savaşta düşmanı en ağır şekilde cezalandırmanın bir başka hedefi, Müslümanlara kötülük planları yapan diğer topluluklara gözdağı vermektir.⁷¹ Allah'a ortak koşan müşriklerle savaşırken de tavizsiz bir tutum sergilenmesi emredilmiştir. İslam dinine girmemiş toplum-

⁶⁷ Yasanın Tekrarı 7:1-5.

⁶⁸ el-Bakara 2/191.

⁶⁹ el-Bakara 2/193.

⁷⁰ en-Nisâ 4/90.

⁷¹ Savaşta düşmana karşı taviz vermemeyi ve savaşmaktan korkmamayı emreden ayetler "Yeminlerini bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik size tecavüzü ilk defa kendileri başlatan bir kavimle savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa Allah, -eğer siz gerçek müminler iseniz- kendisinden korkmanıza daha lâyıktır." (et-Tevbe 9/13) ve "Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra da her defasında antlaşmalarını hiç çekinmeden bozan kimse-lerdir. Eğer onları savaşta yakalarsan, bunlar(a) vereceğin ceza ile arkalarındakileri de dağıt ki ibret alsınlar." (el-Enfâl 8/56,57) şeklindedir. Bu ayetleri yorumlarken de Müslüman toplumun içerisinden geçtiği sürecin dikkate alınması gerekir.

lar açısından düşündüğümüzde savaşta tarafsız kalmak sulh ve selamet içinde yaşamak için nasıl yeterliyse “Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”⁷² ayeti uyarınca tövbe edip tek Allah’a ibadet etmeye başlamak da savaş sonrası esaretten kurtulmak için yeterlidir. Bu ayette insanın insanı affetmesi ile Allah’ın insanı affetmesi arasında bağlantı kurulmuştur. Müşrik olsalar dahi savaşta tarafsız kalanlara veya sığınma talebinde bulunanlara iyi davranılması ve güven sağlanması emri Kur’an’ın gereksiz hiçbir savaşa müsaade etmediğini, huzur ve sükûnet ortamından yana olduğunu göstermesi açısından önemlidir.⁷³ “Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah’ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır.”⁷⁴ şeklindeki ayete göre, gereksiz çatışmalardan uzak durup huzur ve güven ortamını tesis etmek İslam inancının yayılmasını kolaylaştıracaktır. Eski Ahit’te ise inancın yayılması gibi bir hedeften hiç bahsedilmemektedir. Bu durum iki metin arasındaki anlayış farkını ortaya koymaktadır.

1.3. Savaş Sonrasına Dair Anlatımlar

Savaş sonrasına dair anlatımlarda önemli bir bölüm savaşta zafer kazanmanın veya yenilmenin sebeplerine ayrılmıştır. Eski Ahit’e göre Yahudilerin savaşta yalnız bırakılması ve yenilgiye terkedilmesi Rabb’in bu toplumu cezalandırma yöntemlerinden birisidir. Rab, buyruklarına uymadıkları, kendi rızasına muhalif inanç ve davranışlara yöneldikleri dönemlerde Yahudi halkına savaş gibi felaketler getirip yardımsız bırakarak onları cezalandırmaktadır.⁷⁵ Böyle zamanlarda Yahudi toplumu hem fiziksel hem de psikolojik açıdan zayıf düşürülmekte ve büyük hezimete uğramaktadır. “Bozduğunuz antlaşmamın öcünü almak için başınıza savaş getireceğim. (...) Düşman eline düşeceksiniz.”⁷⁶ gibi metinlerde bu duruma işaret edilmektedir. Savaşta galibiyet, barış ortamının

⁷² et-Tevbe 9/5.

⁷³ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 16/106.

⁷⁴ et-Tevbe 9/6.

⁷⁵ Yavuz, *Kitabı Mukaddes Açısından Yahudilik ve Hıristiyanlık’ta Seçilmişlik Anlayışı*, 44-45.

⁷⁶ Levililer 26:25.

sağlanması ve düşman korkusunun giderilmesi gibi durumlar ise Rabb'in rızasını kazandıracak davranışlara verilen bir ödül olarak ifade edilmiştir.⁷⁷

Kur'an'da da savaşta yenilmenin Müslümanların kendi zafiyetlerinin, galip gelmenin ise ilahî yardımın sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Müslümanların yenilgisiyle sonuçlanan Uhud savaşının anlatıldığı Âl-i İmran suresine göre⁷⁸ Allah kendisine gerçekten iman edenlerle nefsi sebeplerle zayıflık göstereni birbirinden ayırmak için savaş emrini bir imtihan vesilesi kılmıştır.⁷⁹ “İki topluluğun karşılaştığı günde başınıza gelen musibet Allah'ın izniyledir. Bu da müminleri ortaya çıkarması ve münafıklık yapanları belli etmesi içindi.”⁸⁰ ayeti bu ayrımı ortaya koymaktadır. Aynı şekilde “Onların (müşriklerin) başına (Bedir'de) iki mislini getirdiğiniz bir musibet (Uhud'da) sizin başınıza geldiğinde, ‘Bu, nereden başımıza geldi?’ dediniz, öyle mi? De ki: ‘O (musibet), kendinizdendir.’”⁸¹ ayeti uyarınca Müslümanların bir savaşı kaybetmeleri kendi hataları ve zayıflıkları sebebiyledir. Bununla birlikte Allah tıpkı Eski Ahit'in anlatımında olduğu gibi müminleri affetmekte ve onlara yardım etmektedir. “İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip kaçanları, şeytan ancak yaptıkları bazı hatalardan dolayı yoldan kaydırmak istemişti. Ama yine de Allah onları affetti.”⁸² ayeti bu bağışlayıcılığı,⁸³ kaybedilen bir savaşta bile müminlerin teselli bulacakları yönlerin olabileceğini ortaya koymaktadır. Savaşta galip gelindiğinde ise üzerinde durulması gereken iki önemli konu düşman tarafa nasıl muamele edileceği ve ganimetlerin nasıl paylaşılacağıdır.

1.3.1. Savaş Sonunda Düşmana Karşı Sergilenecek Tutum

Eski Ahit'te savaşta yenilen toplulukla anlaşma yapmak “Tanrınız RAB bu ulusları elinize teslim ettiğinde, onları bozguna uğrattığınızda, tümünü yok etmelisiniz. Bu uluslarla antlaşma yapmayacaksınız, onlara acımayacaksınız.”⁸⁴

⁷⁷ Barış içinde yaşamının Rab'dan gelen bir nimet olduğuna işaret edilen metinler için bk. Levililer 26:6; Ovadya 1:20; Mika 4/3; Mezmurlar 46:9; Hoşea 1:7; 2/18; Yeşaya 2:4.

⁷⁸ Konuyla ilgili ayetler için bk. Âl-i İmran 3/121,122,140-144,155,157,165,166,168.

⁷⁹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 9/53.

⁸⁰ Âl-i İmrân 3/166.

⁸¹ Âl-i İmrân 3/165.

⁸² Âl-i İmrân 3/155.

⁸³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/79.

⁸⁴ Yasanın Tekrarı 7:2-5.

ifadeleriyle kesinlikle yasaklanmıştır. Bu durumda yine toplumun inançlarının ve sosyal yapısının bozulması endişesi yatmaktadır ve söz konusu endişenin yine Yahudi toplumunun tarihsel yaşanmışlıkları ile birlikte değerlendirilmesi gerekir. Kur'an'da ise *"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yaşa ve Allah'a tevekkül et."*⁸⁵ ayetiyle barışa teşvik edilmiş ve taraflar verdikleri söze bağlı kaldıkları sürece anlaşmaya riayet edilmesi emredilmiştir.⁸⁶ Anlaşma yapan topluluğun anlaşmayı bozması ise daha önce açıkladığımız üzere yeni bir savaş sebebidir.

1.3.2. Savaşta Elde Edilen Ganimetler ve Esirler

Savaşta ele geçirilen ganimetlerin paylaşımına dair yasalar konusunda Eski Ahit ile Kur'an arasında önemli benzerliklere rastlanmaktadır. Bu metinlere göre ganimetler savaşa katılanlar, dini liderler ve toplumun geri kalanları arasında paylaştırılmaktadır. Paylaşımın belirli oranlara bağlanması keyfi uygulama veya itirazların önüne geçmek için olsa gerektir. Ganimetlerin paylaşımıyla ilgili olarak *"Rabb Musa'ya şöyle dedi: (...)Ele geçirilenleri savaşa katılan askerlerle topluluğun geri kalanı arasında paylaştıracaksınız. Savaşa katılan askerlere düşen paydan -insan, sığır, eşek, davardan- vergi olarak Rabb'e beş yüzde bir pay ayıracaksın. Bu vergiyi askerlere düşen yarı paydan alacak, Rabb'e armağan olarak Kâhin Elazar'a vereceksin. Öbür İsrailîler'e düşen yarıdan, gerek insanlardan, gerek hayvanlardan ellide birini alıp Rabb'in Konutu'nun hizmetinden sorumlu olan Levîliler'e vereceksin."*⁸⁷ şeklindeki Eski Ahit anlatımına benzer bir anlatım *"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."*⁸⁸ şeklinde Kur'an'da da geçmektedir. Savaş yapılmaksızın elde edilen ganimetler de benzer bir tasnife tâbi tutulmuş, bu konuda aşırı hırslı olunmasının Allah'ın azabına sebep olacağı vurgulanmıştır.⁸⁹ Eski Ahit anlatımlarının ganimetler konusundaki farkı

⁸⁵ el-Enfâl 8/61.

⁸⁶ Konuyla ilgili ayet için bk. et-Tevbe 9/4.

⁸⁷ Çölde Sayım 31:25-30. Eski Ahit'te savaştan elde edilen ganimetlerin nasıl paylaştırılacağına dair diğer metinler için bk. Çölde Sayım 31:27,28,36,42,53; Zekeriyâ 14:14; 1. Tarihler 26:27.

⁸⁸ el-Haşr 59/7.

⁸⁹ Konuyla ilgili ayet *"(...) Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir."* şeklindedir. (el-Enfâl 8/69). Düşmandan elde edilenlerin gerçek ihtiyaç sahipleri arasında pay edilmesi emri top-

ise fethedilen topraklardaki canlı cansız tüm varlıkların yağmalanması emridir. *"Kadınları, çocukları, hayvanları ve kentteki her şeyi yağmalayabilirsiniz. Tanrınız Rab'bin size verdiği düşman malını kullanabilirsiniz."*⁹⁰ ifadesi düşman kabul edilen unsurlara ve onlara ait mallara yaklaşım konusunda önemli bir ipucudur. Yağmalanacaklar arasında özellikle kadın ve çocukların zikredilmesi savaşta elde edilecekler konusunda oldukça sert bir tutum izlendiğini göstermektedir.

Savaş sonunda ele geçirilen esirlere yaklaşım konusunda Kur'an ve Eski Ahit metinleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.⁹¹ Eski Ahit'te *"Krallar getirilince, Yeşu bütün İsrail halkını topladı. Savaşta kendisine eşlik etmiş olan komutanlara, 'Yaklaşın, ayaklarınızı bu kralların boyunları üzerine koyun' dedi. Komutanlar yaklaşıp ayaklarını kralların boyunları üzerine koydular. Yeşu onlara, 'Korkmayın, yılmayın; güçlü ve yürekli olun' dedi, 'Rab savaşağınız düşmanların hepsini bu duruma getirecek.'"*⁹² şeklindeki anlatımlarda esirlere nasıl davranıldığına dair işaretler bulunmaktadır. Esirleri halkın gözleri önünde aşağılama emrinin, tarih boyunca esir ve köle durumuna düşmüş Yahudi toplumuna moral verme, özgüven kazandırma gibi hedeflere matuf olması kuvvetle muhtemeldir. Kur'an'da ise durum oldukça farklıdır. Konuyla ilgili olan *"Nihayet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur."*⁹³ ayeti esirlere kötü davranılmasının önüne geçmektedir. Zira asıl hedef düşmandan intikam alınması değil, ondan gelen tehlikenin bertaraf edilerek normal hayata bir an önce dönülmesidir. Ayrıca peygamberin kendisine ait esir bulundurması yasaklanmış⁹⁴ ve özellikle zor zamanlarda yiyeceğin yetimler ve yoksullar gibi esirlerle de paylaşılması emredilmiştir.⁹⁵ Tutsak bir kadınla evlenmek ise hem Eski Ahit'te hem de Kur'an'da helal ka-

---

lumsal faydanın ön planda tutulması prensibine işaret etmektedir. Bu prensip düşman unsurlarla her türlü etkileşimin de merkezine alınmıştır.

⁹⁰ Yasanın Tekrarı 20:14.

⁹¹ Konuyla ilgili diğer anlatımlar için bk. Yasanın Tekrarı 21:10; Amos 5:3.

⁹² Yeşu 10:24-25.

⁹³ Muhammed 47/4.

⁹⁴ Konuyla ilgili ayet için bk. el-Enfâl 8/67.

⁹⁵ Konuyla ilgili ayet için bk. el-İnsân 76/8.

bul edilmiş, bu tür bir evlilikte de adaletli olunması ve eş edinilen kadına iyi davranılıp haklarının korunması emredilmiştir.⁹⁶

2. Kur'an ve Eski Ahit Metinlerindeki Savaşa Dair Anlatımların Üslup Özellikleri

Savaşa dair anlatımlar konusunda Kur'an ile Eski Ahit metinleri arasında belirgin benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Anlatımlardaki ortak özelliklerin insan psikolojisinin toplumdan topluma değişmeyen yönlerine, farklı özelliklerin ise söz konusu metinlerin kaynak ve amaçtaki ayrılıklarına işaret ettiği kanısındayız.

2.1. Anlatımlar Arasındaki Ortak Özellikler

Kanaatimizce Eski Ahit ile Kur'an'ın savaşa dair bölümlerindeki en dikkat çekici ortaklık ilah merkezli anlatım noktasındadır. Her iki metinde de savaşa izin veren veya yönlendiren, savaşta düşmana, esirlere, ganimete vs. nasıl yaklaşılacağını belirleyen, savaşın sonucunu takdir eden Yüce Yaratıcı'dır. Savaşla ilgili hemen tüm ifadelerin sonunda Yaratıcı'nın sınırsız gücü ve sonsuz iradesi vurgulanmakta, inananların kendi kusur ve zafiyetlerinden dolayı kaybedilen savaşlarda da O'nun, tarihin akışı üzerindeki belirleyici ve yönlendirici gücü ortaya konmaktadır. Eski Ahit'te yer alan "*Yiğit gibi çıkagелеcek Rabb, savaşçı gibi gayrete gelecek. Bağırıp savaş çılgılığı atacak.*"⁹⁷ ve "*RAB silahlarını savura savura onlarla savaşacak.*"⁹⁸ ifadeleri ile Kur'an'da geçen "*(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.*"⁹⁹ ayetlerini bu anlatım üslubuna örnek verebiliriz. Bu ayetlerde görünürde insan elinde gerçekleşen olayların Yaratıcı üzerinden anlatılarak O'nun her türlü oluşumdaki sınırsız yetkisi ispatlanması söz konusudur. İlah merkezli anlatımın bir diğer hedefi, düşmanla savaşta kazanılan galibiyeti kişinin tamamen kendi başarısı sayıp kibre kapılmasının önüne geçilmesi olsa gerektir.

⁹⁶ Konuyla ilgili Eski Ahit metni için bk. Yasanın Tekrarı 21:10-14; Kur'an ayeti için bk. en-Nisâ 4/3.

⁹⁷ Yeşaya 42:13.

⁹⁸ Yeşaya 30:32.

⁹⁹ el-Enfâl 8/17.

Her iki metinde de savaş kimi zaman emredilirken kimi zaman barıştan yana bir tutum izlenmektedir.¹⁰⁰ İster savaş isterse barış emredilmiş olsun "öteki" olgusu her iki metinde de ön plandadır. Kur'an'da Allah'a ve ahiret gününe iman edenlerin dışında kalan kâfirler, müşrikler ve münafıklar; Eski Ahit'te ise İsrail halkının dışında kalan tüm uluslar ötekini oluşturmaktadır. Her iki metin de savaş ve barış ortamında öteki ile olan ilişkilerin sınırlarını net olarak ortaya koymuştur. Bu tutumun arka planında kendi mümin kitlesinin sınırlarını ayırıp onu maddi manevi her türlü tehlikeden koruma hedefinin yer aldığı düşünülebilir.

2.2. Anlatımlar Arasındaki Farklı Özellikler

Savaşla ilgili anlatımlarda Eski Ahit ile Kur'an arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Eski Ahit'te İsrail halkının açtığı ya da ona karşı açılan savaşlar hakkında çok ayrıntılı tarihsel bilgiler yer almaktadır. Kişi isimleri, savaş sırasındaki çeşitli diyaloglar, savaş hazırlıkları, asker, at, savaş arabası ya da kılıç vs. sayısına dair bilgiler hemen hiçbir ayrıntı dışarda bırakılmaksızın zikredilmiştir. "*Bala'nın beş oğlu vardı: Esbon, Uzzi, Uzziel, Yerimot, İyri. Bunlar boy başıydı. Soy kütüğüne kayıtlı yiğit savaşçıların sayısı 22034 kişiydi.*"¹⁰¹ gibi metinler bu anlatım tarzına örnek gösterilebilir. Kur'an'da ise tarihe dair tüm anlatımlarda olduğu gibi savaş konusunda da muhatap kitleye iletilmek istenen mesaj ön planda tutulmuş, ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir. Çeşitli surelerdeki savaşa dair anlatımlarda hangi savaş veya anlaşmanın kastedildiği, nüzul sürecine dair tarihsel bilgiler sayesinde açığa kavuşmaktadır.

Savaşa dair anlatımlarda metinler arasındaki bir diğer fark Eski Ahit'te Kur'an'a oranla daha sert bir üslubun kullanılmış olmasıdır. Özellikle savaş sahneleri ve Rabb'in öfkesi tüm korkunçluğuyla gözler önüne serilmiştir. "*Kent ele geçirilecek, evler yağmalanacak, kadınların ırzına geçilecek.*"¹⁰² ve "*Bu yüzden çocuklarını kılığa ver, kılıcın ağzına at. Karıları çocuksuz, dul kalsın,*

¹⁰⁰ Barışı tavsiye eden bazı Eski Ahit metinleri için bk. Mezmurlar 68:30, 120:7, 140:2; bazı Kur'an ayetleri için bk. en-Nisâ 4/90-91; el-Enfâl 8/47,61.

¹⁰¹ 1. Tarihler 7:7. Savaşa dair ayrıntılı bilgilerin yer aldığı diğer örnek metinler için bk. 1. Krallar 5:3, 20:21-23, 2. Krallar 7:6, 13:7, 19:23, 24:14, 16:2.

¹⁰² Zekeriya 14:2.

erkeklerini ölüm alıp götürsün, gençleri savaşta kılıçtan geçirilsin."¹⁰³ gibi metinler bu sert üsluba örnektir. Kur'an'da ise savaşın korkunçluğu Kâbe'yi yıkma planları yapan Ebrehe'nin ordusunun yenilgiye uğratılmasını anlatan "Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi."¹⁰⁴ şeklindeki ayetlerde yer almakla birlikte bu üslup Eski Ahit'teki kadar sık kullanılmamaktadır. Savaşta düşmana acımamak gerektiğini ve düşmanın yakalandığı yerde öldürülmesini emreden ayetlerin ardından genellikle savaşta aşırılığa gitmeyi ve nefsi hareket etmeyi yasaklayan ayetler gelmektedir. Kur'an'da korkunç sahnelerin anlatıldığı sert üsluba dünya hayatında savaşılması emredilen düşmanların ahirette görecekleri azabın anlatıldığı ayetlerde rastlanmaktadır. Kâfirler, zalimler, müşrikler ve münafıklar Müslümanlarla dünya hayatında girdikleri savaşı kazansınlar ya da kaybetsinler, ahirette korkunç bir azaba düşer olacaklardır. Bu durum bize Eski Ahit'in dünya hayatını ön plana çıkaran anlayışı ile Kur'an'ın, dünya hayatını görmezden gelmemekle birlikte ahireti önceleyen anlayışı hakkında ipuçları vermektedir.

Sonuç

Savaş olgusu Eski Ahit ve Kur'an metinlerinin en önemli ortak konularından biridir. Bu metinlerde hem savaş olgusuna yüklenen anlamlara hem de onun sınırlarını belirleyen yasalara dair önemli ipuçları yer almaktadır. Bu anlam ve yasalar özellikle savaş esnasında ve savaş sonrasında yaşananları büyük oranda belirlemiştir.

Kur'an ve Eski Ahit metinlerinde savaşa dair yönlendirmelerde üslup genellikle müjdelemeler ve korkutmalar şeklindedir. Savaşa yüklenen anlam ve ona dair emirlerde ise bazı ortak yaklaşımların yanı sıra çok sayıda farklılık dikkat çekmektedir. Ortak noktalar düşman taraf kim olursa olsun savaşma eyleminin aynı aşamalarda gerçekleşmesi ve insanlığın ortak özellikleri ile açıklanabilir. Toplumsal düzenin bozulacağı endişesinin savaş sebebi sayılması, savaş esnasında düşmana karşı dik durulması, savaşta ilahî yardımın ümit edilmesi, ganimet paylaşımının önemsenmesi gibi durumlar bu ortaklıklar arasındadır.

¹⁰³ Yeremya 18:21.

¹⁰⁴ el-Fil 105/3-5.

Kur'an ve Eski Ahit arasındaki farklılıklarda savaşla hedeflenenlerin ayrışması büyük önem taşımaktadır. Savaşa dair anlatımlarda Eski Ahit'in dünya hayatını ve dünyevî kazanımları; Kur'an'ın ise ahiret hayatını ve uhrevî kazanımları ön planda tuttuğu anlaşılmaktadır. Uhrevî kazanımları öncelikle birlikte Kur'an savaşın maddî getirilerine de yer vermiş; Eski Ahit ise savaşın uhrevî sonuçlarına neredeyse hiç değinmemiştir. "Yaratıcının rızasını kazanmak" şeklindeki ortak hedef bile bu rızanın yansımalarının asıl nerede ve ne şekilde görüleceği konusundaki büyük farklılıkları bertaraf edememiştir. Kur'an'a göre savaş İslam'ın insanlar arasında yayılabilmesi için gerekli ortamı sağlayabilmek ve dünyada huzur ve güveni tesis edebilmek adına yapılmalıdır. Eski Ahit ise dinin yayılmasını hedef edinmediği için savaşta Yahudi toplumunun görünür ve yakın kazanımları önemsenmektedir. Bu durum savaş esnasında ve sonrasında gerçekleştirilecekler konusunda Yahudiliği İslamiyet'e nazaran daha katı ve dünyevî bir din haline getirmektedir. Eski Ahit'in savaş sahnelerini anlatan bölümlerinde korkunç detaylara yer verilmiş olması bu görüşü destekler mahiyettedir. Savaşa dair anlatımlarda Eski Ahit'in ayrıntıları önemseyen yaklaşımı ve hikâye edici üslubu, Kur'an'ın ise temel ilkeleri ve asıl mesajı ön plana çıkmaktadır. Kişi ve yer isimlerinin öne çıkarılmadan genel yasaların vurgulanması Kur'an'ın belirli bir topluma odaklanmayıp tüm insanlığa hitap eden bir mesajı barındırmasına zemin hazırlamaktadır.

Kur'an ve Eski Ahit metinlerindeki savaşa dair anlatımların mukayesesi bu metnin müntesiplerinin hayat algısının belirlenmesine büyük katkıda bulunmaktadır. Yaşam algısındaki benzerlik ve farklılıklarının bilinmesi iki toplumun gerek birlikte yaşama gerekse ayrılma sınırlarının doğru çizilebilmesini mümkün kılacaktır.

Kaynakça

- Alper, Hülya. "Münafık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/565-568. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Aykıt, Dursun Ali. "Sağ Yanağına Tokat Atmayı Düşünene Haklı Savaş Aç". *Milel Ve Nihal* 6/2 (Mayıs-Ağustos 2009), 287-321.

- Aykıt, Dursun Ali. *Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo*. İstanbul: Kitabevi, 2011.
- Balcı, İsrafil. *Hız. Muhammed'in Savaşlarında İlahi Yardım*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Zühêyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Eliade Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. çev. Ali Berktaş. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2000.
- Eliade, Mircea - Cauliano, Ioan P. *Dinler Tarihi Sözlüğü*. çev. Ali Erbaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Friedman, Richard Elliott. *Kitabı Mukaddes'i Kim Yazdı*. çev. Muhammet Tarakçı. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2004.
- Hasan, Münir. *Kur'an'da Savaş Olgusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi- Yeni Yaşam Yayınları, 2009.
- Özel, Ahmet. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/527-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Râzî, Fahreddin. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1981.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Ḳur'ân*. thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî. 26 Cilt, Kahire: Dâru'l-hicr, 2001.
- Taşpınar, İsmail. *Duvarın Öteki Yüzü*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003.
- Topaloğlu, Bekir. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/531-533. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yavuz, Nazmiye. *Kitabı Mukaddes Açısından Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Seçilmişlik Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2006.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvîl fî vucûhi't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdusselam Şahin. 6 Cilt, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 4. Basım, 2006.

<https://www.biblegateway.com/quicksearch/?quicksearch=Genesis&version=NKJV>